

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יט, תשכ"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ציצית (ציצת) לשון

הרבה דברים נאמרו על הלשון בכל הזמנים ובכל הלשונויות. ובידיש אומרים: „די גאַנצע וועלט ליגט אים אויפן שפיץ צונג“; כלומר: כל העולם כולו מונח על קצה לשונו; כלומר הוא מדבר (בעיקר רעות) על הכול. וכעין זה אף: „די גאַנצע וועלט איז אויפן שפיץ צונג“; כלומר: דרך גלגול דיברו על אנשים רבים — ביחוד כששני אנשים התכוונו לדבר באותו ענין. ועוד אמרו: „עס ליגט מיר אויפן שפיץ צונג“; כלומר: הדברים מונחים על קצה לשוני, אלא שאינו יודע לאמרם כעת.

הזכרתי שני פתגמים אלה משום השוני בשימוש קצה הלשון („שפיץ צונג“) בשניהם על ידי סמיכותם לעניינם. ואני ברצותי לומר, שישנם דברים שהם בלב כל אדם, ואינם יודעים לבטאם, עד שבא אדם גדול ומשמש להם מבוע, עד שנדמה להם לבני אדם, כאילו מפיהם יצאו הדברים, אמרתי „ודומים כאילו מוטלים היו על ציצית לשונו, אלא שלא מצא להם פה“ (מבוא ל„בן משלי“ לרבי שמואל הנגיד, עמוד ט). ציצית לשונו — כמה חכמים גדולים קראו את דבריי עובר להדפסתם, ויש ביניהם שאמרו: אין שימוש זה נשמע לאוזן, שלא מצאנו לשון ציצית נופל אלא על חוטים או שערות. נומיתי להם: והלא מצאנו בירושלמי סוכה פרק שלישי הלכה א: „יבשה ציציתו (של

הלולב) ? אמרו לי: אף על פי כן. ויש שהסכימו לדבריי, ייחזר לטוב ר' מ"א זק, שהכניס את הביטוי הזה על פי כתבי בקבוצת מאמריו, שעסוק היה באותה שעה בסידורם. לאחר זמן יצא מילון בן־יהודה, ונמצאת שם בעמוד 5473, סוף ערך ציצית, מובאה מ"ספר הקבלה" להראב"ד (מהדורת נויבואר, עמ' 78): "גורסין שיתא סידרי על ציצת לשון", והעיר שם העורך בהערה 2: "אולי במשמ' ציוץ לשון, צפצוף לשון?"

באמת אין הפסקה הנ"ל מ"ספר הקבלה" אלא מתוספת שנוספה בספר הזה בכ"י אדלר, וזה לשונה: "ואחרי זו קמו בני ביתו (=בתו) של הרב ר' שלמה זצ"ל (=רש"י), רבינו שמואל ורבינו יעקב מרמרוג בני הישיש ר' מאיר בר' שמואל, הם גדולים ותלמידי חכמים הרבה בקיאים בתורה שבכתב ושבעל פה. גורסין שיתא סידרי על ציצת לשון". ומצאתי ביטוי זה אף במקורות אחרים.

(א) והוא, כנראה, הקדום ביותר מאמצעיתה של המאה הי"א. בתעודה שנמצאת בקמברידג' וסימנה T-S G1, סי' 74: "על ציצית לשונו" (שלומדים רוב התלמוד בעל פה). כל התעודה כתובה ערבית, והביטוי העברי מראה על קדמותו. (ב) בספר "בדי ארון ומגדל חננאל" לרב שם־טוב גאון (בעל מגדל עוז על הרמב"ם), שנדפס בסוף ספר תגין, מהדורת ב"ג וברגיס, פריס תרכ"ו, עמ' 30: "והכל שגור על ציצית לשונו".

1. והרי יש גורסין: יבשו הוציג, עיין אהבת ציון וירושלים כאן וקרבן העדה במקום.

(ג) ב"מעלת המדות" לר' יחיאל בר יקותיאל הרומי,
בסוף הספר, בשיר המתחיל: "וכל מעלה בספרי זה כתובה",
בבית השני:

שגורות להיות תמיד בפיהם מסודרות בציצית הלשוניס
(כאן אפשר, שביחיד היה אומר: "בציצת הלשון", לא
"בציצית").

מעטה הצירוף ציצית (ציצת) לשון מאושש מכמה
מקומות ומותר לבוא בקהל המדברים.

גד בן-עמי צרפתי

"לשון מקרא ולשון חכמים" לאבא בנדויד

(הוצאת דביר, תל-אביב תשכ"ז) *

ספרו של אבא בנדויד "לשון מקרא ולשון חכמים"
עוסק כולו בבעיה אחת ובדרכי פתרונה. וכך פותח המחבר:
כל דובר עברית שואל בלבו לא אחת: מה הבדל בין
שתי המלים עתה זעכשיו? וכן מה בין פה לכאן? האומנם
אין להבחין בין עץ לאילן, בין אדמה לקרקע? ומה נכון לומר:

* דברים אלו הושמעו בבית העם בירושלים, ביום י"ב בשבט
תשכ"ח, ב"ירחון לספרות ולאמנות" (מטעם עיריית ירושלים ואגודת
הסופרים), המוקדש לחתני פרס ביאליק. הם נמסרים כאן בשינויים
קלים.